

برنامه‌ریزی آموزش تفکر به کودکان

برنامه آموزشی و
ریزی

رضاعلی نوروزی

اشاره

این روش را در موارد مشابه دیگر تکرار کنید.

● **دومین گام** در این مسیر، مشاهده دقیق شباهت‌های چیزهایی است که در اطراف کودکان وجود دارد. به فرزند یا دانش‌آموز خود یاد دهید به دقت اطراف خود را بنگرد. با او در مورد شباهت‌های اشیا و پدیده‌ها صحبت کنید و از او بخواهید با توجه به مواردی نظیر کاربرد، اندازه، رنگ، قسمت‌ها، شکل یا ماده تشکیل دهنده اشیا، شباهت‌ها را بیان کند. برای مثال، از فرزند خود بخواهید سه شباهت میان گل‌ها و پرنده‌ها را بنویسد، یا به شباهت‌های میان مراسم گوناگون مذهبی و ملی اشاره کند.

● **سومین گام**، مشاهده تفاوت‌های چیزهایی است که در اطراف کودکان وجود دارد. به کودکان یاد دهید به دقت اطراف خود را بنگرند و با آن‌ها درباره تفاوت‌های اشیا و موجودات بحث کنید. برای مثال، از آن‌ها بخواهید تفاوت‌های سنگ و گریه یا تفاوت‌های اتومبیل و قطار را بگویند.

● **چهارمین گام**، طبقه‌بندی کردن موضوعات با توجه به شباهت و تفاوت‌های آن‌هاست. به کودکان یاد دهید به دقت اطراف خود را بنگرند و با آن‌ها درباره چگونگی طبقه‌بندی اشیا و موجودات صحبت کنید. برای مثال، از کودکان بخواهید برگ‌ها یا سنگ‌هایی را جمع و آن‌ها را

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، صبح روز پنجشنبه ۹۱/۷/۲۰ در دیدار هزاران نفر از معلمان، استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های استان خراسان شمالی، با توجه به نکته‌ای که یکی از معلمان به آن اشاره کرد، بر آموزش تفکر از دوران ابتدایی به بچه‌های ایرانی تأکید کردند و فرمودند: «این خانم به تعبیر «فلسفیدن» اشاره کردند که تعبیر بسیار درستی است. امروزه در کشورهای پیشرفته دنیا، یکی از کارهای اساسی و یک رشته مهم، تدریس فلسفه برای کودکان است. خیلی‌ها در جامعه ما اصلاً تصور نمی‌کنند که برای کودک هم فلسفه لازم است. برخی تصور می‌کنند فلسفه به معنای یک چیز قلمبه سلمبه‌ای است که یک عده‌ای در سنین بالا به آن توجه می‌کنند. این نیست. فلسفه شکل دادن فکر است، یاد دادن فهم کردن است، ذهن را به فهمیدن و تفکر کردن عادت دادن است. این از اول باید به وجود بیاید. قالب مهم است. اگرچه محتوا هم در همین فلسفه کودکان حائز اهمیت است، اما عمده شیوه است. یعنی کودک از اول کودکی عادت کند به فکر کردن، عادت کند به خردورزی. این خیلی مهم است. من خوش حال شدم از اینکه دیدم در خلال حرف‌ها این را متذکر شدند.»

اگر کودکان ما با فرایند درست فکر کردن آشنا شوند، می‌توانند در زندگی علمی و تحصیلی دوران دانش‌آموزی و در آینده در زندگی شخصی، اجتماعی و شغلی موفق باشند. برای این کار، لازم است فرایند تفکر را یاد بگیرند و از آن برای اندیشیدن صحیح استفاده کنند. کودکان باید چگونگی طرح سؤالات مفید را یاد بگیرند و هنگام تفکر در مورد مطالب و موضوعات، این سؤالات را از خود بپرسند.

آنچه در این مقاله می‌خوانید، براساس مندرجات کتاب آموزش تفکر است که برای پرورش نیروی تفکر کودکان هشت تا چهارده ساله نگاشته شده است. مؤلفان این کتاب امکان ایجاد تفکر کارآمد را در چند گام اساسی برشمرده‌اند و توصیه‌های لازم برای پرورش تفکر کودکان را ارائه کرده‌اند.

را بنگرد و در مورد ویژگی‌های اشیا، پدیده‌ها و اتفاقات با او صحبت کنید تا تفکر وی بیشتر رشد کند و منطقی‌تر فکر کند. برای مثال، از او بخواهید سه ویژگی برای سکه، پرچم و درخت بگوید و دلیل انتخاب این ویژگی‌ها را برشمارد.

گام‌های تفکر کارآمد

● **اولین گام** در مسیر ایجاد تفکر کارآمد، مشاهده دقیق ویژگی‌های چیزهایی است که در اطراف کودکان وجود دارد. به فرزند یا دانش‌آموز خود یاد دهید به دقت اطراف خود

جدول (۱). نمونه تعمیم

مثال				
برخی از ویژگی‌ها				
میوه	پوست رنگی دارد	از درختان می‌روید	طعم شیرین دارد	دانه دارد
انواع سیب	بله	بله	بله	بله
انواع لیمو	بله	بله	بله	بله
توت‌فرنگی	بله	خیر	بله	بله
موز	بله	بله	بله	بله

تعمیم: میوه‌ها معمولاً رنگی هستند و پوست و دانه دارند.

جدول (۲). نمونه‌ای از نقشه مفهومی

بعضی از متداول‌ترین شکل‌های نقشه‌های مفهومی شامل:	
	دایره‌ای دارای اشتراک: دو مفهوم را با هم مقایسه می‌کند.
	سلسله مراتبی: یک مفهوم کلی به قسمت‌های کوچک و کوچک‌تر تقسیم می‌شود.
	استخوان ماهی: مفهوم‌های متعددی باعث هدایت شدن به نتیجه می‌شوند.
	محوری: جنبه‌های متعددی از یک اصطلاح اصلی توضیح داده می‌شود.
	نمودار جریان: مراحل از یک فرایند خطی توضیح داده می‌شود.
	نقشه دایره‌ای: مراحل از یک فرایند گردشی را توضیح می‌دهد.
	جدول: سه ویژگی یا بیشتر از یک موضوع را با هم مقایسه می‌کند.
	نقشه اثر متقابل: اعمال متقابل بین انسان یا موضوعات را شرح می‌دهد.

مفاهیم است. برای این کار از کودکان بخواهید ویژگی‌های اشیا یا موجوداتی را که می‌بینند بنویسند. البته کودک می‌تواند با کمک برادر یا خواهر یا دوست خود فهرست جدیدی تهیه کند و سپس ویژگی‌هایی را که در مورد همه مثال‌ها صدق نمی‌کند از فهرست خود حذف کند. ویژگی‌های باقی‌مانده، مفهوم یا عمومیت موضوع را بیان می‌کند.

● **هشتمین گام، تعمیم دادن (یا مفهوم‌سازی) است.** در جدول (۱)، نمونه‌ای از تعمیم دادن را مشاهده می‌کنید. به فرزند یا دانش‌آموز خود کمک کنید چنین تعمیم‌هایی را در مورد سایر موضوعات تهیه کند.

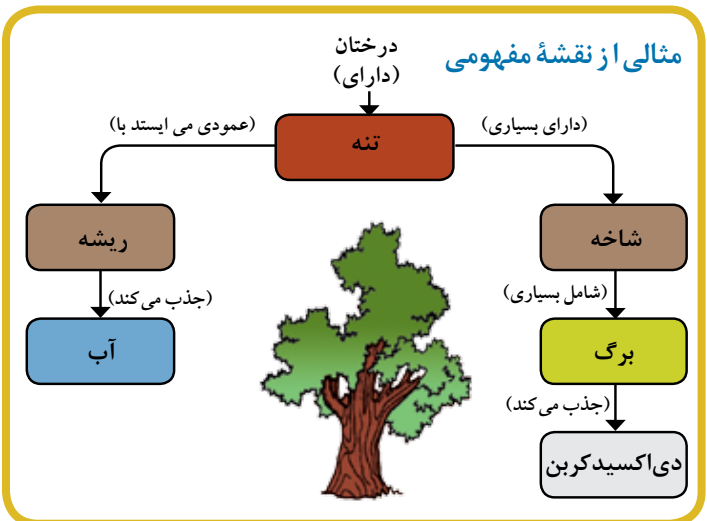
● **نهمین گام، ترسیم نقشه‌های مفهومی است** که به درک بهتر روابط و ساختار مفاهیم در ذهن کمک زیادی می‌کند و موجب نظم بهتر فکر در کودکان می‌شود. کودکان با یاد گرفتن نماد، علامت یا طرح هر نقشه مفهومی، می‌توانند افکار خود را زودتر و منسجم‌تر تنظیم کنند و توسعه بخشند. در جدول (۲) نمونه‌ای از یک نقشه مفهومی و مثالی از یک تصویر مفهومی را ملاحظه می‌کنید. شما خود می‌توانید

دسته‌بندی کنند. این کار را در موارد مشابه دیگر تکرار کنید.

● **پنجمین گام، مقایسه کردن موضوعاتی است** که در اطراف کودکان وجود دارد. این امر با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های موضوعات صورت می‌گیرد. به کودکان یاد دهید به دقت اطراف خود را بنگرند و با آن‌ها درباره چگونگی مقایسه اشیا و موجودات از نظرهای گوناگون صحبت کنید. برای مثال، از آن‌ها بخواهید شباهت و تفاوت‌های بازی شطرنج و فوتبال را بیان کنند یا بنویسند.

● **ششمین گام، مرتب کردن مباحث و اشیا و موجوداتی است** که در اطراف کودکان وجود دارد. این کار براساس زمان و اندازه اشیا صورت می‌گیرد. به فرزند یا دانش‌آموز خود یاد دهید به دقت اطراف خود را بنگرد و اشیا را با توجه به موضوعی خاص مرتب کند. برای مثال، از او بخواهید فرایند شکل‌گیری پروانه را براساس زمان مرتب کند. یا اشیا مشابه از نظر جنس و شکل اما متفاوت از نظر اندازه را از بزرگ به کوچک یا برعکس مرتب کند.

● **هفتمین گام، اندیشیدن درباره**

نمونه‌های دیگری را براساس نیاز یا علاقه کودکان طراحی و تولید کنید. از کودکان بخواهید برای موضوعات و مطالب متفاوت نقشه‌های مفهومی ترسیم کنند.

منبع
رضاعلی نوری؛ محمد نجفی؛ محمدرضا مرادی؛ طاهره بابازاده. (۱۳۹۱). آموزش تفکر به کودکان. نشر آموخته. اصفهان.